УДК 351/354:[37.0]

Філіпова В. Д.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті викладено деякі погляди на процес модернізації державної освітньої політики. Оцінювання зазначеноі процесу дозволяє дійти висновку, що ефективна модернізація повинна забезпечуватися відповідною нормативно-правовою базою і базуватися на науково-практично обґрунтованій стратегії державного управління галуззю.

Ключові слова: *державна політика, галузь освіти, модернізація.*

В статье изложены некоторые взгляды на процесс модернизации государственной образовательной политики. Оценка указанного процесса позволяет сделать вывод, что эффективная модернизация должна обеспечиваться соответствующей нормативно-правовой базой и базироваться на научно-практически обоснованной стратегии государственного управления отраслью образования.

Ключевые слова: *государственная политика, система образования, модернизация.*

This article presents some of the views on the process of modernization of the state educational policy. Evaluation of this process leads to the conclusion that the effective modernization should provide for appropriate legal framework and based on sound scientific and practical strategies public sector management.

Key words*: public policy, the area of education, modernization.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Незважаючи на те, що Україна успадкувала досить розвинену радянську освітянську інфраструктуру, під час розбудови самостійної незалежної держави виникли певні проблеми в галузі освіти. Важливою складовою процесу державотворення постало завдання формування власної освітянської політики. Державою було сформовано завдання: при збереженні позитивних надбань минулих років, створити національну систему освіти як основу відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні [3, с. 71].

Реформування освіти в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем, що відбуваються останні роки у європейських країнах і пов'язані з визнанням значущості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Європейські країни сьогодні розпочали ґрунтовну дискусію навколо того, як озброїти людину необхідними вміннями та знаннями для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається. Саме тому важливим є усвідомлення того, що подальший розвиток системи освіти потребує як розроблення відповідної освітньої політики, так і пошуку ефективних державних механізмів її реалізації.

Очікування держави, що стоять сьогодні перед суспільством проголошені в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [4]. У ній визначено, що найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації усіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості.

Така позиція вимагає від держави особливо серйозних реформаційних кроків до оновлення змісту освіти та до застосування нових методів модернізації процесу розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання щодо проблем будування ефективної освіти, її реформування порушувалося в працях В. Андрущенко, Ю. Жука, Л. Зязюн, О. Навроцького, Н. Пасічника, Л. Паращенко, Н. Протасової, В. Суханцевої та ін.

Серед фундаментальних теоретичних праць слід відзначити теоретичні розробки, які стосуються

дослідження механізмів державного управління системами освіти країн, які зайшли відображення в працях Н. Абашкіної, А. Власюка, Г. Дмитренка, С. Калашнікової, І. Ковчиної, К. Корсака, М. Лещенко, О. Локшиної, В. Лугового, С. Майбороди, В. Олійника, А. Сбруєва, І. Тараненка та ін.

Проблемам якісного реформування освітнього простору України у своїх дослідження приділяють увагу В. Цвєтков, В. Горбатенко, Є. Красняков, Б. Чижевський та ін.

Виділення невирішених раніше аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття. Усі зазначені напрями науково-дослідної роботи, зачіпаючи під тим чи іншим кутом проблему державної освітньої політики, досліджували її детально і комплексно. Це і зумовило вибір даного проблемного блоку як теми статті.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Вивчення проблеми державної освітньої політики зумовлено не тільки необхідністю подальшого теоретичного дослідження теми, але й має яскраво виражену практичну спрямованість, а саме: визначення шляхів модернізації національної системи освіти відповідно до актуальних і перспективних потреб суспільства і держави.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно з прогнозами ЮНЕСКО у XXI ст. цивілізованого рівня добробуту досягнуть тільки країни, у яких 40-50 % працездатного населення буде мати якісну вищу освіту. На сьогодні, після радянської епохи, в Україні всього близько 13 % населення з повною і 16-18 % з неповною вищою освітою [1]. Можна констатувати, що низький професійний й загальнокультурний рівень значної кількості населення, особливо молоді, становить загрозу не тільки перспективам економічного росту, але й соціальної стабільності. Тому питання реформування освітньої політики було, є, і буде актуальним.

У політологічному аналізі існують різні підходи до трактування дефініції «політика». На нашу думку, найбільшою евристичністю володіє діяльнісний підхід, що включає структурні, функціональні, суб'єктні, динамічні, таксономічні та інші аспекти розгляду політичної діяльності.

У рамках даного підходу державну освітню політику можна визначити як діяльність із підготовки, прийняття і практичного втілення обов'язкових для всього суспільства політичних і управлінських рішень, що реалізують національну ідеологію у сфері освіти, а також інших сферах, пов'язаних з освітніми процесами.

Головними рисами державної освітньої політики є те, що вона виступає як частина соціальної політики, яка проводиться державою; здійснюється публічною владою, а також іншими суб'єктами для досягнення цілей і вирішення завдань національного і глобального характеру у сфері освіти; об'єктом її впливу є система освіти в цілому або окремі її ланки, а також інші соціальні системи, пов'язані зі здійсненням освітнього процесу.

Суб'єктами освітньої політики держави, зокрема, є: уряд, уповноважені ним міністерства, інші відомства, провідні національні освітні установи, педагогічні, наукові, експертні спільноти, релігійні, а також інші громадські організації, асоціації споживачів освітніх послуг і т. д.

Державна освітня політика, відображаючи загальнонаціональні інтереси у сфері освіти та пред'являючи їх світовому співтовариству, враховує разом з тим загальні тенденції світового розвитку.

Зокрема, до основних сучасних тенденцій світового розвитку, що зумовлюють істотні зміни в системі освіти, належать: прискорення темпів розвитку суспільства і, як наслідок, необхідність підготовки людей до життя в швидкозмінних умовах; перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, значне розширення масштабів міжкультурної взаємодії, у зв'язку з чим особливу важливість набувають фактори комунікабельності й толерантності; виникнення і зростання глобальних проблем, які можуть бути вирішені лише в результаті співробітництва в межах міжнародного співтовариства, що вимагає формування сучасного мислення у молодого покоління; демократизація суспільства, розширення можливостей політичного і соціального вибору, що викликає необхідність підвищення рівня готовності громадян до такого вибору; динамічний розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої та малокваліфікованої праці, глибокі структурні зміни у сфері зайнятості, що визначають постійну потребу в підвищенні професійної кваліфікації та перепідготовці працівників, зростанні їх професійної мобільності; зростання значення людського капіталу, який у розвинутих країнах становить 70-80 % національного багатства, що зумовлює інтенсивний, випереджальний розвиток освіти.

Нові цивілізаційні виклики закономірно призводять багато країн до нового «освітнього буму», до хвилі глибоких реформ систем освіти – це відбувається в таких країнах, як США і Великобританія, Китай, країни Східної Європи, Південно-Східної Азії та Південної Америки і т. п. Проведені за кордоном освітні реформи орієнтовані на поточні та перспективні потреби суспільства, ефективне використання ресурсів, у тому числі самих систем освіти.

Світові процеси модернізації освіти не оминули і вітчизняну освіту, тому сучасна державна політика в галузі освіти характеризується безперервним напрацюванням і здійсненням заходів щодо її реформування.

Вивчення питання державного управління системою освіти дозволяє зазначити, що воно здійснюється комплексно. Тобто, можна спостерігати різноманітні норми адміністративного права: імперативні, дозвільні та рекомендаційні. Як правило, у сфері, що досліджується найбільше, все використовуються норми, які містяться у відомчих нормативних актах, зокрема наказах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Загалом, нормативні акти регулюють відносини за такими напрямами, як:

– удосконалення системи управління освітою (постанови Кабінету Міністрів України: «Про Міністерство освіти і науки України» № 773/2000 від 07.06.2000 р.; «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» № 778 від 27.08.2010 р.; «Про затвердження Типового положення про Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управління освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації» № 1326 від 22.08.2000 р.; «Про затвердження Положення про державну інспекцію навчальних закладів» № 51614 від 29.11.2001 р.; «Про затвердження Положення про дослідницький університет» № 163 від 17.02.2010 р.; накази Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України: «Про затвердження Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу» № 45 від 05.02.2001 р.; «Про затвердження Примірного статуту загальноосвітнього навчального закладу» № 284 від 29.04.2002 р. тощо);

– стандартизація змісту освіти, ліцензування, атестація та акредитація навчальних закладів (Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Положення про навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад – загально-освітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» № 306 від 12.03.2003 р.; «Про ліцензування освітніх послуг» № 1380 від 29.08.2003 р.; наказ Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України: «Про затвердження Порядку державної атестації загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладів» № 553 від 24.07.2001 р.);

– гуманізація та демократизація освіти, методо-логічна переорієнтація процесу навчання на розвиток особистості (Постанови Кабінету Міністрів України: «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» № 996 від 03.11.2010 р.; «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми оздоровлення та відпочинку дітей на 2011–2015 роки» № 2956-р від 03.11.2010 р.; «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року» № 785 від 27.08.2010 р.; накази Міністерства освіти і науки, молоді і спорту: «Про затвердження Умов прийому до вищих навчальних закладів України» № 961 від 19.10.2010 р.; «Про зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень осіб, які виявили бажання вступати до вищих навчальних закладів України в 2011 році» № 833 від 26.08.2010 р. тощо).

За роки незалежності нашої держави було зроблено декілька спроб модернізації системи освіти. Є. Красняков виділяє такі вісім етапів розвитку державної політики в галузі освіти України [2, с. 22-23]:

1) травень 1991 р. – березень 1996 р. – ухвалення Закону Української РСР «Про освіту» та затвердження державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття);

2) березень 1996 р. – грудень 1998 р. – удосконалення базового законодавства про освіту, ухвалення Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту», який за своєю суттю, змістом і напрямами став фактично новою редакцією Закону «Про освіту»;

3) грудень 1998 р. – січень 2002 р. – прийняття законів прямої дії, що визначають стратегію розвитку національно освіти, закріплюють її нормативи, вимоги, стандарти, законодавчо регулюють відносини всіх структурних підрозділів освіти;

4) січень 2002 р. – жовтень 2002 р. – утілення в життя окремих положень законів прямої дії шляхом формування нормативно-правової бази галузі освіти; розробка стратегічного документа щодо розвитку освіти, підготовка до затвердження цільових державних програм;

5) жовтень 2002 р. – липень 2010 р. – затвердження стратегічного плану дій – Національної доктрини розвитку освіти, формування відповідної нормативно-правової бази, спрямованої на її реалізацію;

6) липень 2010 р. – жовтень 2011 р. – забезпечення поліпшення функціонування та інноваційного розвитку освіти, підвищення її якості та доступності, коригування завдань та заходів відповідно до сучасних потреб (запровадження 11-річного терміну навчання в загальноосвітніх навчальних закладах та обов'язкової дошкільної освіти дітей 5-річного віку), інтеграції до європейського освітнього простору;

7) жовтень 2011 р. – до сьогодні – ухвалення Національної стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 рр., визначення основних напрямів подальшого розвитку системи освіти.

На сьогодні серед основних стадій розробки і реалізації державної освітньої політики стосовно сучасної соціально-демократичної держави можна визначити: встановлення проблем у сфері освіти, у тому числі вичленення основної проблеми; розробка прогнозу; формулювання цілей і пріоритетів державної освітньої політики; аналіз альтернатив як варіантів розробки та реалізації зазначеної політики та вибір найбільш ефективної; детальна розробка обраного варіанта державної політики; організація, безпосереднє проведення освітньої політики, моніторинг та контроль за проведенням; коректування і як крайній варіант – згортання.

Утім, особливістю сучасної державної освітньої політики є те, що в ній повинні бути присутніми і гармонійно поєднуватися соціально-політичний, фінансово-економічний, правовий аспекти. На жаль, це не зовсім відповідає реаліям. Останнім часом з'явилися нові проблеми, поглибилася низка негативних тенденцій в освітній сфері. Це вимагає корекції змісту (і певної інверсії в уявленні) пріоритетних напрямів освітньої політики та модернізації системи освіти на сучасному етапі.

Аналіз проблемної ситуації показує, що ефективна модернізація можлива лише при помітній

зміні низки політичних, громадських і науково-педагогічних умов. А тому стає зрозумілою доцільність розробки і впровадження нової загальноосвітньої ідеології, свого роду загальнонаціональної парадигми освіти з метою мінімізувати невідповідності між заявленими та існуючими пріоритетами, цілями і завданнями державної освітньої політики. Нова стратегія повинна виходити з реалій сучасного життя, дбайливо зберігати свої освітні та культурні традиції та вміло адаптувати найкращі освітні технології інших країн до національних умов [5].

Разом з тим, потрібно передбачити прийняття ефективних заходів щодо подальшого державного регулювання діяльності елементів системи освіти відповідно до положень освітнього законодавства, з моніторингу, аналізу, контролю змін, що відбуваються в системі «наука – освіта – суспільне виробництво».

На сьогодні комплексна і глибока модернізація системи освіти – це імператив освітньої політики України, її головний стратегічний напрям. Модернізація освіти – це політичне та загальнодержавне, громадське та загальнонаціональне завдання, вона не повинна і не може здійснюватися як відомчий проект.

В Україні, як і в розвинених країнах, освітні реформи будуть успішними, якщо проводитимуться сильною державною владою спільно з товариством. Інтереси суспільства і держави в галузі освіти далеко не завжди збігаються з галузевими інтересами самої системи освіти, а тому опрацювання та обговорення напрямів модернізації та розвитку освітньої політики не повинні і не можуть залишатися в рамках освітнього співтовариства і освітнього відомства.

Активними суб'єктами освітньої політики повинні стати держава, її державні та регіональні інститути, органи місцевого самоврядування, професійно-педагогічне співтовариство, наукові, культурні, комерційні та суспільні інститути – всі зацікавлені у розвитку освіти.

Мета модернізації державної політики в галузі освіти полягає у створенні механізму сталого розвитку системи освіти, забезпечення її відповідності викликам XXI століття, соціальним і економічним потребам розвитку країни, запитам особистості, суспільства, держави [6].

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішення, в першу чергу, таких пріоритетних, взаємопов'язаних завдань: забезпечення державних гарантій доступності та рівних можливостей отримання повноцінної освіти; досягнення нової сучасної якості дошкільної, загальної та професійної освіти; формування в системі освіти ефективних нормативно-правових та організаційно-економічних механізмів залучення і використання ресурсів; підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки; розвиток освіти як відкритої державно-суспільної системи на основі розподілу відповідальності між суб'єктами освітньої політики та підвищення ролі всіх учасників освітнього процесу.

Модернізація освіти потребує серйозної політичної, правової та соціально-економічної підтримки з боку Президента, Уряду, регіонального і місцевого керівництва, всього суспільства.

Розвиток освіти повинний відбуватися в режимі плідного діалогу всіх суб'єктів освітньої політики, чіткого розподілу і координації їх повноважень і відповідальності в цій сфері. Необхідно неухильно розширювати участь суспільства у виробленні, ухваленні та реалізації політико-правових та управлінських рішень в освіті. Це повинне забезпечуватися як відповідною нормативно-правовою базою, так і реальними механізмами дієвої громадської участі в розвитку освіти.

Сказане вище, дозволяє визначити найважливіше завдання та один із пріоритетних напрямків модернізації системи освіти – модернізація самої існуючої галузевої моделі управління цією системою. Найближчою її метою є формування оптимальної галузевої моделі управління, в якій будуть чітко розподілені і узгоджені компетенції і повноваження, функції і відповідальність усіх суб'єктів державної освітньої політики.

Освітня державна політика як узагальнена програма дій щодо модернізації системи освіти є визначальним інструментом впливу держави на цю галузь.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямкі. Отже, головним завданням модернізації національної системи освіти є забезпечення сучасної якості освіти на основі збереження його фундаментальності та відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави. Основними кроками у цьому напрямі має стати систематизація та кодифікація законодавства України про освіту, співвідношення процесів реформування системи освіти та реформування освітнього права, вирішення проблеми модернізації чинного законодавства України. Саме цілеспрямована державна освітня політика може сприяти зростанню добробуту кожного громадянина й конкурентоспроможності всієї країни. Разом із тим на шляху модернізації державної політики в галузі освіти залишається ще чимало питань, які потребують вирішення. На нашу думку, на найближчу перспективу основним шляхом вдосконалення системи освіти може стати освітнє право як комплексна галузь права, пов'язана з державним управлінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жук Ю. Треба вміти дивитись у вічі, або в Болонський процес слід входити з українським позитивним досвідом, враховуючи реалії / Юрій Жук. // Вища школа. – 2005. – 16-23 березня. – С.12–17.
2. Красняков Є. Формування державної політики в галузі освіти України на загальнодержавному рівні / Є. В. Красняков // Вісник державної служби України. – 2010. – № 3, – С. 19–24.

3. Кремень В. Г. Вища освіта в Україні / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко та ін. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/images/ files/news/12/05/4455.pdf.
5. Цвєтков В. В. Демократія – управління – бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства : [монографія] / В. В. Цвєтков, В. П. Горбатенко. – К. : Знання. 2001. – 248 с.
6. Чаленко С. П. Образовательная политика России на современном этапе. – [Електронний ресурс] / С. П. Чаленко. – Режим доступу : http://rspu.edu.ru/university/ publish/ pednauka/ 2005_2/06Chalenko.htm.

Рецензенти: ***Лопушинський П. І.,*** д.держ.упр.;
Сорока С. В., к.політ.н., доц.

© Філіпова В. Д., 2012 *Дата надходження статті до редколегії 12.11.2012 р.*

ФІЛІПОВА Вікторія Дмитрівна – докторант кафедри управління освітою Національної академії державного управління при Президентові України (м. Київ).

Коло наукових інтересів: модернізація державної політики в галузі освіти.